

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl šeimos politikos vaidmens vykstant demografiniams pokyčiams. Valstybių narių dalijimasis geriausia praktika

(tiriamoji nuomonė)

(2011/C 218/02)

Pagrindinis pranešėjas **Stéphane BUFFETAUT**

Pagrindinė bendrapranešėję **Béatrice OUIN**

Ambasadorius Péter Györkös, vadovaudamasis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsniu, pirmininkaujantis Vengrijos vardu 2010 m. lapkričio 15 d. raštu paprašė Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto parengti tiriamąją nuomonę dėl

Šeimos politikos vaidmens vykstant demografiniams pokyčiams. Valstybių narių dalijimasis geriausia praktika

2010 m. gruodžio 7 d. Komiteto biuras pavedė Užimtumo, socialinių reikalų ir pilietybės skyriui organizuoti Komiteto darbą šiuo klausimu. Pranešėjas Stéphane BUFFETAUT, bendrapranešėja Béatrice OUIN.

Kadangi darbas skubus, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas savo 471-ojoje plenarinėje sesijoje, kuri įvyko 2011 m. gegužės 4–5 d. (2011 m. gegužės 4 d. posėdis), pagrindiniu pranešėju paskyrė Stéphane BUFFETAUT ir pagrindine bendrapranešėję Béatrice OUIN ir priėmė šią nuomonę 183 nariams balsavus už, 3 – prieš ir 8 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1 Europos šalyse vykdoma šeimos politika ir jos turinys skiriasi, tačiau ja siekiama vieno bendro tikslo: suteikti paramą šeimoms. Bendra nacionalinė ir regioninė politika, investicijų ir mokymo, būsto ir užimtumo srityse įgyvendinama politika gali lemti tai, ar valstybė narė arba regionas taps patrauklus šeimoms, ar bus sukurtos joms palankios sąlygos.

1.2 Naudinga palyginti įvairių šalių šeimos politiką, kadangi tai leidžia nustatyti gerąją praktiką, tačiau akivaizdu, kad norint užtikrinti visapusišką politikos veiksmingumą, paslaugų pasiūla ir paramos mechanizmai turi atitikti šeimų ir tėvų ar būsimų tėvų lūkesčius. Lūkesčiai valstybėse narėse gali skirtis atsižvelgiant į nacionalinę kultūrą, socialinius įpročius ir tradicijas. Taigi, valdžios institucijoms reikėtų vengti išankstinių ideologinių nuostatų ir pasiūlyti mechanizmus, kurie asmenims iš tiesų suteiktų galimybę apsispręsti kurti šeimą, o šeimai savo ruožtu nuspręsti, kiek vaikų ji norėtų turėti.

1.3 Nors šeimos politika nepriklauso Europos Sąjungos kompetencijai, ji vis dėlto gali leisti teisės aktus, susijusius su šeiminiu ir profesinio gyvenimo derinimu, leidžiančius užtikrinti profesinę vyrų ir moterų lygybę, vaikų teisių apsaugą ir raidos galimybes.

1.4 ES taip pat gali atlikti naudingą vaidmenį tiriant demografinę padėtį ir demografinius pokyčius ir padėti narėms keistis gerąja praktika.

1.5 Šiuo metu vadovaujant Europos Sąjungai įgyvendinamas tam tikras skaičius su tuo susijusių iniciatyvų ir finansavimo programų, o Europos struktūriniai fondai arba socialiniai fondai jau teikė ir toliau gali teikti paramą šeimos politikos priemonėms įgyvendinti.

1.6 Reikėtų sujungti visas šias iniciatyvas ir joms vadovauti ar bent jau pavesti jas koordinuoti konkrečiam organui, kuris būtų įpareigotas nustatyti bendrą politiką ir apibrėžti veiksmų ir tyrimų gaires. Šį vadovavimo ir koordinavimo vaidmenį galėtų atlikti: politiniu ir valdymo požiūriu – Europos Komisija, kuriai padėtų Europos aljansas už šeimą, o moksliniu požiūriu – Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas (*Eurofound*).

1.7 Be to, reikėtų, kad šeimoms atstovaujančios asociacijos dalyvautų formuojant šeimos politiką arba šeimoms poveikio turinčią politiką ir ES, ir valstybių narių lygmeniu.

1.8 Europos lygiu nustatoma daugelio sričių politika turi tiesioginį poveikį šeimų gyvenimui. Todėl EESRK rekomenduoja laikytis horizontalaus požiūrio ir į šeimos aspektą atsižvelgti visų sričių Europos politikoje, visų pirma atliekant poveikio vertinimus, kurie nuo šiol privalomi kiekvieno Europos teisės akto atveju⁽¹⁾, taip pat atliekant įvairiose srityse įgyvendinamos politikos, kurią reikia persvarstyti, vertinimą.

⁽¹⁾ EESRK nuomonė „Skatinti kartų solidarumą“, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 4.8 punktas.

1.9 EESRK tvirtai remia pasiūlymą 2014 m. metus paskelbti Europos šeimos metais.

2. Ižanga: demografinės padėties apžvalga

2.1 Šeima Europoje iš esmės kinta: jau keletas dešimtmečių gimstamumo rodikliai yra žemesni negu kartų atsinaujinimo riba ⁽²⁾, moterys vėliau gimdo pirmąjį vaiką, auga skyrybų skaičius, daugėja šeimų, kuriuose yra tik vienas iš tėvų ir šeimų neturinčių nuolatinių pajamų, ilgėja gyvenimo trukmė, o dėl pastarojo demografinio padarinio auga ir vyresnio amžiaus žmonių, kuriems būtina globa, skaičius. Keičiantis šeimos struktūrai, iškyla naujų uždavinių, į kuriuos reikia atsižvelgti nustatant, derinant ir įgyvendinant šeimos politiką.

2.2 Dėl urbanizacijos ir pasikeitusio gyvenimo būdo išplėstinės šeimos užleidžia vietą „branduolinėms“ šeimoms, vis labiau įsigali individualistinis požiūris, formuojasi naujos socialinės rizikos grupės ir daugėja socialinės atskirties atvejų. Tai ilgalaikiai bedarbiai, nepilnos šeimos, kuriose yra tik vienas iš tėvų, skurstantys dirbantieji ir skurstantys arba skurdo grėsmę patiriantys vaikai. Šie reiškiniai, deja, pastebimi visose Europos šalyse. Manoma, kad 17 proc. europiečių skursta ir patiria socialinę atskirtį, ir tai skatina keisti šeimos politiką.

2.3 Nors žemesni negu kartų atsinaujinimo riba gimstamumo rodikliai yra būdingi visai Europos Sąjungai, demografinė padėtis valstybėse narėse ir jų regionuose nevienoda, skiriasi ir įgyvendinama šeimos politika. Svarbu ir tai, kad net ir vienoje valstybėje narėje gyventojų tankis yra nevienodas: vienuose regionuose gyvena pernelyg didelis žmonių skaičius, tuo tarpu kituose jų yra labai mažai, taigi kyla teritorijų planavimo ir viešųjų paslaugų teikimo, įskaitant ir skirtų šeimoms, problemų. Šiomis aplinkybėmis Europos Sąjungos šūkis „suvienyti įvairovėje“ – tikrai labai pagrįstas. Europos gyventojų senėjimą, t. y. išaugusį vyresnio amžiaus žmonių skaičių galima teigiamai vertinti vienu aspektu: pailgėjo gyvenimo trukmė ir vyresnio amžiaus žmonės ilgiau išlieka sveiki, tačiau yra ir neigiama pusė: labai sumažėjo gimstamumas ir todėl nebevyksta natūrali kartų kaita.

2.4 Nė vienoje valstybėje narėje nepasiekama natūrali kartų kaitos riba ⁽³⁾, nors dvi šalys – Prancūzija ir Airija – yra labai prie jos priartėjusios. Jungtinėse Amerikos Valstijose gimstamumas beveik siekia šią ribą, o Europos Sąjungoje vidutinis gimstamumo rodiklis yra ketvirčiu mažesnis.

2.5 Apskritai, skirtumai ES yra dideli. Aštuoniolikoje valstybių narių natūralus gyventojų prieaugis yra teigiamas, gimusių skaičius viršija mirusiųjų skaičių, o devyniose šalyse prieaugis

yra neigiamas, mirusių skaičius yra didesnis už gimusiųjų skaičių (didėjančia tvarka: Portugalijoje, Estijoje, Italijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Vengrijoje, Rumunijoje, Bulgarijoje, Vokietijoje).

2.6 Norint, kad tendencija pasikeistų, visų pirma reikia, kad gerokai padidėtų suminis gimstamumo rodiklis (angl. *total fertility rate*). Migracijos srautai taip pat turi įtakos, tačiau tai nėra lemiamas veiksnys, nes imigrantai nebūtinai įsikuria tose vietovėse, kur gimstamumo rodiklis yra mažesnis, be to, jie taip pat sensta. Taigi, dėl imigracijos reikalinga aktyvi integracijos politika, kad būtų išvengta bendruomenių sambūvio problemų, kurios yra dar aštresnės silpna demografinė raida pasižyminčiose priimančiose šalyse.

3. Krizės poveikis šeimoms

3.1 Ekonomikos krizė pablogino kai kurių šeimų gyvenimo sąlygas, dėl jos taip pat buvo sudėtingiau reaguoti į būtinas paramos prašymus. Ekonominė padėtis visų pirma turėjo neigiamą poveikį užimtumui ir daugeliu atveju namų ūkių lėšoms.

3.2 Dėl šios krizės ir kritiškos valstybės finansų padėties kai kurių valstybių narių vyriausybės taip pat gali būti priverstos keisti arba atidėti tam tikrų šeimos politikos nuostatų įgyvendinimą.

3.3 Daugumos valstybių vidaus politika yra tiesiogiai susijusi su šeimomis arba daro joms poveikį. Tai pasakytina apie kovos su atskirtimi, mokymo, būsto, viešojo transporto, energetikos, socialinės paramos, švietimo, užimtumo ir kitų sričių politiką. Todėl būtina laikytis horizontalaus požiūrio stebint šiose srityse vykdomą politiką ir nustatyti jos poveikį šeimoms (angl. *family mainstreaming*) ⁽⁴⁾.

4. Skirtinga šeimos rėmimo politika

4.1 Paprastai šeimos politika apima mokesťines priemones ir išmokas šeimoms, veiksmus profesinei vyrų ir moterų lygybei užtikrinti, vaikų ir asmenų, kuriems reikalinga globa, priežiūros paslaugas, vaikų priežiūros laiko įskaičiavimą į senatvės pensijų draudimo sistemas ir galimybes derinti šeiminių gyvenimą ir profesinę veiklą (pvz., vaiko priežiūros atostogos, savanoriškas darbas ne visą darbo dieną ir pan.). Tokia politika vykdoma visoje Europos Sąjungoje, tačiau skirtingose šalyse pagrindinis dėmesys skiriamas skirtingiems aspektams arba minėta politika turi daugiau ne šeimos, o socialinės politikos ypatumų. Ši įvairovė yra natūralus reiškinys turint omenyje skirtingas šalių tradicijas, poreikius, joms būdingą visuomeninį ar net filosofinį požiūrį, taip pat šeimų lūkesčius.

⁽²⁾ Demografai šį reiškinį vadina „demografinė žiema“.

⁽³⁾ ES šis rodiklis yra 2,1 vaiko vienai moteriai. 0,1 dalis numatyta siekiant kompensuoti nevienodą santykį tarp didesnio berniukų gimstamumo ir mergaičių, kurios nesulauks reprodukcinio amžiaus, mirtingumo.

⁽⁴⁾ EESRK nuomonė dėl *Kartų solidarumo skatinimo*, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 4.8 punktas.

4.2 Šeimos politikos paskatos taip pat skirtingos: kartais jos yra moralinio ir pilietinio pobūdžio, kitais atvejais – daugiau ekonominio arba politinio ar tiesiog skirta gimstamumui skatinti. Koks bebūtų šios politikos pagrindas, dvasinė gerovė, sveikata ir tinkamas švietimas yra pagrindiniai šios politikos elementai, kaip ir siekis suteikti tėvams galimybę nuspręsti, kiek vaikų auginti ir derinti šeiminių gyvenimą su profesine veikla ir visuomeniniu gyvenimu.

4.3 Skandinavijos šalyse jau nuo aštuntojo dešimtmečio daug dėmesio skiriama tėvų ir motinų lygybei vykdant profesinę veiklą ir atliekant namų ūkio darbus, jose įgyvendinama socialinė ir profesinio mokymo politika, leidžianti suderinti profesinę veiklą ir šeiminių gyvenimą, taip pat sugrįžti į darbą po vaiko priežiūros atostogų. Švedijoje šios politikos pagrindu tapo svarbios reformos tokiose srityse kaip vaiko priežiūros atostogos, viešosios mažamečių vaikų priežiūros paslaugos, specialūs šeimoms taikomi mokesčiai (nuo 1971 m. panaikintas bendras apmokestinimas) ir šeimos teisė. Šeimos politikos pagrindą sudaro trys aspektai: tiesioginė parama šeimoms, parama dirbantiems tėvams jiems suteikiant mokamas vaiko priežiūros atostogas ir vienodos tėvo ir motinos teisės į mokamas vaiko priežiūros atostogas. Šios politikos rezultatai: išaugo dirbančių moterų skaičius, padaugėjo mažamečius vaikus prižiūrinčių vyrų, gimstamumo rodiklis viršijo ES vidurkį ir sumažėjo vaikų skurdas. Suomijoje nuo 1988 m. mokama pašalpa už vaikų priežiūrą namuose, Norvegijoje panaši pašalpa įvesta 1998 m. siekiant užtikrinti tėvų, visą darbo dieną prižiūrinčių savo vaikus, pripažinimą ir jiems suteikti lėšų.

4.4 Svarbiausias Nyderlandų politikos aspektas – galimybės dirbti ne visą darbo dieną plėtojimas, siekiant kad tėvai galėtų daugiau laiko skirti vaikų auklėjimui, šio žingsnio rezultatas: galimybė dirbti ne visą darbo dieną vyrai naudojami dažniau nei kitose šalyse. Vis dėlto, visą darbo dieną dirba 73,2 proc. vyrų ir apie 45,9 proc. moterų. 19 proc. vyrų naudojami tėvams suteikta galimybė dirbti ne visą darbo dieną ir šis skaičius yra gerokai didesnis negu kitose Europos šalyse, šia galimybė besinaudojančių moterų yra 41 proc. Pasirinkti dirbti ne visą darbo dieną galima iki kol vaikui sueis aštuoneri metai, kartu taikoma mokesčių sumažinimo 704 eurais per mėnesį lengvata. Skiriamas valandų skaičius yra lygus iš 26 padaugintam darbo valandų per savaitę skaičiui. Šios valandos skiriamos už kiekvieną vaiką ir jas galima sumuoti. Taigi, vaikų priežiūros paslaugomis galima naudotis dirbant ne visą darbo dieną.

4.5 Prancūzijos šeimos politika nustatyta seniai, laikui bėgant nepaisant politinių permainų kito labai mažai ir apima pinigines išmokas, šeimoms pritaikytą apmokestinimo sistemą, darbo teisėje numatytas pensijų sistemos nuostatas, kuriomis suteikiama teisė į specialias mokamas atostogas, taip pat vaikų iki trejų metų priežiūros sistemą ir nemokamą vaikų darželį vaikams nuo trejų metų. Svarbu yra tai, kad šią politiką privaloma vykdyti nepaisant valstybėje, departamentuose ir miestuose vyraujančių politinių tendencijų. Departamentų ir miestų gyven-

damos įvairios šeimos politikos iniciatyvos, susijusios su vaikų priežiūra ar parama šeimoms, papildo nacionalinę politiką. Išmokos šeimoms mokamos siekiant šeimoms atlyginti auginant vaikus patiriamas išlaidas ir skatinti turėti gausias šeimas. Vadovaujantis universalumo principu jos išmokamos visiems vaikams nepaisant šeimos pajamų. Jos yra skirtos vaikui ir tuo šeimos politika skiriasi nuo socialinės politikos. Visa tai lėmė, kad Prancūzijoje yra vieni iš aukščiausių visoje Europoje moterų užimtumo ir gimstamumo rodikliai. Laisvė pasirinkti vaiko priežiūros būdą yra labai svarbus klausimas Prancūzijos šeimos politikoje, tačiau siekiant užtikrinti šią laisvę pasirinkti, reikia, kad apskritai būtų pasirinkimas, t.y., kad būtų pakankama priežiūros struktūrų pasiūla.

4.6 Jungtinės Karalystės politika yra labiau orientuota į kovą su šeimų ir vaikų skurdu ir visuotinai priimta, kad valstybė neturi kištis į individų pasirenkamą gyvenimo būdą. Ši politika atitinka esamas aplinkybes: lanksti darbo rinka leidžia motinoms gana nesunkiai susirasti darbą ir minėtas didelis lankstumas taip pat sudaro sąlygas patenkinti labai skirtingo pobūdžio šeimų lūkesčius. Šeiminiam gyvenimui didesnę dėmesį skiriančios moterys pagimdo maždaug du kartus daugiau vaikų negu moterys, pasišventusios profesinei veiklai.

4.7 Vokietijos demografinė padėtis labai sudėtinga, ši šalis jau keletą metų įgyvendina plataus užmojo šeimos politiką, kurios tikslas ne tik praktiškai padėti derinti šeiminių ir profesinių gyvenimą, bet ir pakeisti mąstyseną, kadangi Vokietijoje neigiamai vertinamas pasirinkimas turėti vaikų ir dirbti. Išplėta vaikų priežiūros sistema ir pritaikytos darbo valandos, taip pat įvestos mokamos keturiolikos mėnesių vaiko priežiūros atostogos, jų laikotarpiu mokami du trečdaliai atlyginimo. Be to, numatytos konkrečios paramos priemonės, kurių tikslas kovoti su vaikų skurdu ir prisidėti prie šeimos pajamų.

4.8 Visais atvejais atlikti tyrimai aiškiai rodo, kad dažnai, kai moterų užimtumo lygis aukštas, jai suteikiamos galimybės derinti profesinę veiklą ir šeiminių gyvenimą, aukštas ar palyginti aukštas būna ir gimstamumo rodiklis. Galima teigti, kad įvykus demografiniam lūžiui, kai sumažėjo vienai moteriai tenkančių vaikų skaičius, kai labai sumažėjo mirtingumas (visų pirma kūdikių, vaikų, paauglių ir motinų), išplito higienos įpročiai ir atsirado galimybė planuoti nėštumą, laikotarpiui po lūžio būdinga tai, kad įsigalėjo modelis, kai dirba abu tėvai. Vis tik visą darbo dieną dirba daugiau vyrų negu moterų, ypač, kai nėra gerų sąlygų naudotis paslaugomis ir mokamomis vaiko priežiūros atostogomis.

5. Įvairūs raidos variantai

5.1 Atsižvelgiant į dabartinę demografinę padėtį Europos Sąjungoje, labai svarbu nustatyti vykdomos politikos poveikį gimstamumo rodikliams. Galimi įvairūs demografinės raidos variantai.

5.2 Pirmasis variantas galėtų būtų raida, kurioje vyrautų dabartinės tendencijos. Europos Sąjungoje ir toliau gimstamumo rodikliai būtų žemesni negu natūrali kartų atsinaujinimo riba ir valstybėse narėse rodikliai būtų skirtingi ir nors dėl natūralių demografinių dėsnių gyventojų skaičius vis dėlto pamažu augtų, ilgainiui šis didėjimas taptų vis labiau neryškus dėl ilgėjančios vyresnio amžiaus žmonių gyvenimo trukmės ir teigiamo migracijos saldo. Tokiu atveju, nepaisant migracijos įtakos, ES vyktų spartus gyventojų senėjimas („struktūrinis“ poveikis), labai išaugtų vyresnio amžiaus žmonių skaičius („gerontoprogresija“) ir didelė tikimybė, kad sumažėtų aktyvių gyventojų skaičius, net jei ir būtų padidintas pensinis amžius. Be to, maždaug pusėje Europos šalių sumažėtų gyventojų.

5.3 Galiausiai dėl tokios padėties valstybėse narėse išryškėtų dideli demografiniai skirtumai ir galėtų iškilti pavojus Europos Sąjungos sanglaudai, kadangi dėl demografinių šalių ypatumų turėtų būti įgyvendinama skirtinga politika ir gyventojai keltų labai skirtingus reikalavimus.

5.4 „Katastrofos“ varianto atvejis – tai besitęsianti „demografinė žiema“, t. y. kai gimimų skaičius būtų gerokai mažesnis už mirčių skaičių! Vienu metu vyktų ir senėjimas „iš apačios“ dėl labai mažo gimstamumo, t. y. kai jis per pusę mažesnis nei natūrali kartų kaitos riba (tokia padėtis jau stebima kai kuriuose ES regionuose), ir senėjimas „iš viršaus“ dėl padidėjusio vyresnių nei 65 metų asmenų ilgaamžiškumo. Taigi, tokia labai „paseusi“ visuomenė nebeturėtų galimybių užtikrinti vyresnio amžiaus žmonėms reikalingų pajamų ir sveikatos priežiūros finansavimo.

5.5 Šie du „katastrofos“ varianto veiksniai paskatintų jaunos diplomuotas žmones emigruoti iš senėjančios Europos Sąjungos į verslui patrauklesnes šalis, o imigracija tuo tarpu mažėtų, kadangi Europa nebebūtų tokia patraukli, nes prarastų gyvybingumą, taptų skurdesnė ir patirianti rimtų biudžeto ir įmonių finansinės padėties pusiausvyros sunkumų.

5.6 Dėl tokios padėties Europos Sąjungoje susiformuotų labai neproporcinga amžiaus piramidė, kurioje senyvo amžiaus žmonių būtų gerokai daugiau nei jaunimo, o aktyvūs asmenys sparčiai sentų ir jų skaičius labai sumažėtų.

5.7 Galiausiai, galimas trečiasis optimistiškesnis variantas, t. y. demografinis atsinaujinimas, kitaip tariant „demografinis pavasaris“. Demografinio atsinaujinimo atveju gimstamumo rodiklis padidėtų ir priartėtų prie natūralios kaitų kartos ribos. Didėjantis gimimų skaičius išjudintų daugelį ekonomikos sektorių. Taip aktyvūs gyventojai, kurių skaičius mažėjo, pereitų į kitą kartą. Ši demografinė raida paskatintų ekonominę raidą, kuri sudarytų sąlygas finansuoti socialinę apsaugą. Europos Sąjunga vėl taptų patraukli savo piliečiams, kurie nebenorėtų emigruoti, ir ji viliotų geresnį išsilavinimą turinčius imigrantus.

5.8 Žinoma, tai nėra prognozės, veikiau tik paprastos prielaidos, padedančios numatyti atitinkamą politiką, kuri leistų pagerinti padėtį ir išvengti blogiausio.

6. Ar vykdoma skirtinga šeimos politika lemia nevienodus gimstamumo rodiklius?

6.1 Visos valstybės narės vykdo politiką tam tikrose srityse, kuri ir sudaro taip vadinamą šeimos politiką⁽⁵⁾. Ja siekiama skirtingų tikslų:

- sumažinti skurdą ir išsaugoti šeimos pajamas,
- teikti paramą ikimokykliniam ugdymui ir vaiko lavinimui,
- sudaryti sąlygas derinti profesinę veiklą ir šeiminių gyvenimą,
- siekti lyčių lygybės,
- sudaryti sąlygas tėvams ar būsimiems tėvams turėti norimą skaičių vaikų ir galimybę planuoti jų gimimą ir taip padidinti gimstamumo rodiklį.

6.2 Jei šalis suskirstytume pagal jų vykdomą politiką, galėtume išskirti šias kategorijas:

- silpną šeimos politiką vykdančios šalys, kuriose gimstamumo rodiklis nesiekia ES vidurkio,
- šeimų poreikių neatitinkančią politiką vykdančios šalys, kuriose gimstamumo rodiklis nesiekia ES vidurkio,
- šalys, šeimoms remti skiriančios tokią BVP dalį, kuri nesiekia Europos Sąjungos vidurkio arba yra jam lygi, bet turinčios aukštesnį už ES vidurkį gimstamumo rodiklį,
- stiprią šeimos politiką vykdančios šalys, kuriose gimstamumo rodiklis viršija ES vidurkį⁽⁶⁾.

Tai rodo, kad vykdoma politika turi įtakos gimstamumui, kuris priklauso nuo to, kuo grindžiama ši politika.

⁽⁵⁾ EESRK nuomonė dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 7 punktas.

⁽⁶⁾ Pranešimas Felipe Gonzales vadovaujama Sąjungos ateities svarstymų grupei, Gérard-François Dumont, „ES demografinės perspektyvos“, <http://www.diploweb.com/UE-Prospective-demographique.html>

6.3 Naudinga palyginti įvairių šalių šeimos politiką, kadangi tai leidžia nustatyti gerąją praktiką, tačiau akivaizdu, kad norint užtikrinti visapusišką jos veiksmingumą, paslaugų pasiūla ir paramos mechanizmai, visų pirma finansiniai ir (arba) mokesčiai, turi atitikti šeimų ir tėvų ar būsimų tėvų lūkesčius. Lūkesčiai valstybėse narėse gali skirtis atsižvelgiant į nacionalinę kultūrą, socialinius įpročius ir tradicijas. Taigi, valdžios institucijoms reikėtų vengti išankstinių ideologinių nuostatų ir pasiūlyti priemonių, kurios asmenims iš tiesų suteiktų galimybę apsispręsti kurti šeimą, o šeimai savo ruožtu nuspręsti, kiek vaikų ji norėtų turėti. Šios priemonės turi būti parengtos taip, kad būtų galima atsižvelgti į skirtingą gyventojų tankį regionuose. Laikantis tokio požiūrio ir atsižvelgiant į minėtus skirtumus, galima sukurti informacijos teikimo ir keitimosi geriausiaja praktika sistema. Taigi, valdžios institucijų veiksmai yra iš tiesų pagrįsti, kadangi šeima, kurios pagrindu kuriamas žmogiskasis kapitalas (?), yra visos visuomenės struktūros pagrindas. Tai patvirtino krizė, kurios metu šeima dažnai atlikdavo socialinio amortizatoriaus vaidmenį.

7. Pagrindiniai sėkmingos šeimos politikos elementai

7.1 Nors įgyvendama skirtinga šeimos politika, akivaizdu, kad sėkminga skirtingų šalių politika turi bendrų bruožų:

- įgyvendinamos priemonės, leidžiančios derinti profesinę veiklą ir šeiminių gyvenimą (kokybiškos vaikų priežiūros galimybės, ypač mažamečių vaikų priežiūros viešoji infrastruktūra, paramos šeimoms priemonės rūpinantis ir prižiūrint asmenis, kuriems reikalinga globa, lankstus darbo organizavimas, specialios atostogos), tačiau šios priemonės turi būti pritaikytos prie šalies sąlygų, atitikti tėvų ir motinų lūkesčius ir vaiko dvasinės, psichologinės ir fizinės raidos poreikius,

- šeimų skurdo prevencija ir kova su juo,

- įgyvendinamos politikos tęstinumas nepaisant politinių permainių ir jos universalumas. Politika vykdoma atsižvelgiant į vaiko interesus ir visiškai nekreipiant dėmesio į šeimos pajamas. Tęstinumo aspektas yra labai svarbus, kadangi šeimos kūrimas yra ilgalaikis projektas. Pritaikyta ir ilgalaikė šeimos politika yra tvaraus vystymosi dalis,

- pripažįstama šeima ir deramai įvertinamas šeimos ir sėkmingo šeiminių gyvenimo vaidmuo. Šiandieninėje visuomenėje visų pirma kalbama apie asmeninę ir profesinę sėkmę, nors žmogaus gyvenimas gali būti sėkmingas ir kitu požiūriu, jo sėkmė gali būti siejama su kitais asmenimis ir bendra gerove, įskaitant sėkmingą šeiminių gyvenimą, visuomeninę arba kultūrinę veiklą, šiems aspektams derėtų skirti daugiau dėmesio, visų pirma žiniasklaidoje (⁸) ir nacionalinėse šveitimo sistemose,

(⁷) EESRK nuomonės dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 6.4 punktą ir „Skatinti kartų solidarumą“, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 3.11 punktą.

(⁸) EESRK nuomonės dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 8.15 punktą ir „Skatinti kartų solidarumą“, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 3.13 punktą.

- atsižvelgiama į ypatingą gausių šeimų padėtį.

7.2 Be šeimos politikos *stricto sensu* elementų, labai svarbų vaidmenį atlieka užimtumo ir būsto politika (⁹). Neturint darbo ir būsto neįmanoma planuoti šeimos. Kad sukurtum šeimą, reikia bent šiek tiek pasitikėti ateitimi. Aukštas jaunimo nedarbo lygis arba garantijų nesuteikiančios darbo sutartys gali turėti didelį poveikį natūraliai gyventojų kaitai, kadangi vaikams užauginti reikia daug laiko, o nėštumui palankaus amžiaus tarpsnis yra trumpas. Dėl šios priežasties reikėtų skirti tinkamą dėmesį studentų ir jaunų žmonių, kurie jau yra tapę tėvais ar nori jais tapti, padėčiai.

7.3 Kai vykdoma ilgalaikė šeimos politika, iš tiesų atitinkanti šeimų lūkesčius, ji turi teigiamą poveikį vaikų ir tėvų gerovei, harmoningam socialiniam gyvenimui ir leidžia vėl pasiekti geresnį gimstamumo rodiklį.

7.4 Neseniai Pasaulinio motinų judėjimo atliktas tyrimas, kuriame dalyvavo 11 000 motinų, aiškiai parodė, kad jos nori:

- pirma, galimybių derinti darbą ir šeiminių gyvenimą,

- antra, kad visuomenė pripažintų jų atliekamo motinų vaidmens svarbą,

- trečia, turėti galimybę daugiau laiko skirti savo vaikams.

7.5 Būtų įdomu atlikti panašią tėvų apklausą, kadangi jiems taip pat gali būti aktualūs minėti trys prioritetai ir ypač jų vaidmens pripažinimas, tai juos tik paskatintų dar daugiau dėmesio skirti šeiminiams gyvenimui (¹⁰). Šiuo požiūriu pastarojo meto pasiūlymai, kuriais norima vyrus paskatinti eiti vaiko priežiūros atostogų, gal net įvesti privalomas ir mokamas tėvystės atostogas, yra įdomūs, kadangi jie atitinka būtinybę deramai įvertinti tėvystę ir nemažiau svarbų poreikį stiprinti vyrų atsakomybę, ypač skyrybų atveju. Taigi, būtų naudinga kaupti įmonių, kurios taiko su tėvų pareigomis suderintus darbo organizavimo metodus, gerąją praktiką. Socialinė įmonių atsakomybė apima ir priemones, kuriomis padedama išlaikyti profesinės veiklos ir šeiminių gyvenimo pusiausvyrą. Būtent įmonėse

(⁹) EESRK nuomonė dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 4.6 punktą.

(¹⁰) EESRK nuomonė dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 8.11 punktą.

šios priemonės įgyvendinamos praktiškai. Būtų galima sukurti „šeiminiam gyvenimui palankios įmonės“ ženklą sekant Ispanijos pavyzdžiu, kurioje šią iniciatyvą remia šios šalies Sveikatos ir socialinių reikalų ministerija ⁽¹¹⁾.

7.6 Savo ankstesnėje nuomonėje ⁽¹²⁾ Komitetas siūlė „numatyti iniciatyvas, suteikiančias galimybę seneliams ir kitiems artimiems šeimos nariams rūpintis vaiku tuo atveju, jei tam pritaria dirbantys tėvai ir tai atitinka vaiko interesus.“ Kalbant apie šeiminiam gyvenimui skiriamą laiką, EESRK jau yra pareiškęs, kad laikosi principo, pagal kurį kiekvienas turėtų „[...] turėti pakankamą „laiko kreditą“ šeiminei [...] veiklai. Todėl reikėtų sudaryti sąlygas asmeniui pavėlinti išėjimo į pensiją amžių, jei jis nori nedirbti kurį laiką (tačiau už šį laiką tarpą mokama tokia pačia tvarka kaip ir pensija) dalyvavimo darbo rinkoje laikotarpiu. ⁽¹³⁾“ Taigi, tuo atveju, net jei asmuo dirbs ne visą darbo dieną arba laikinai sustabdys profesinę veiklą, jo pajamos nesumažės drastiškai. Reikėtų atlikti tikslus ekonominius skaičiavimus ir nustatyti, kiek sutaupoma bendros vaikų priežiūros sistemos srityje, o sutaupytas lėšas būtų galima panaudoti tam, kad į vaikų priežiūrai skirtą laiką būtų atsižvelgta apskaičiuojant pensijas. Taip pat labai svarbu užtikrinti senelių teises jų vaikų atžvilgiu.

7.7 Norint nustatyti poreikius atitinkančią šeimos politiką, reikia atlikti apklausas šiais klausimais: jaunimo siekiai, permains, kurias lėmė didesnis šeimų judumas, jaunimo galimybių turėti savo būstą ir sprendimo sukurti šeimą sąsaja ar naujų šeimos formų poveikis gimstamumui. Tokios apklausos būtų naudingos, kadangi jos leistų tiksliau nustatyti šeimų lūkesčius, o tai vienas iš svarbiausių vykdomos politikos aspektų.

8. Koks Europos Sąjungos vaidmuo?

8.1 Šeimos politika nepriklauso Europos Sąjungos kompetencijos sričiai. Pagrindinių teisių chartijos 9 straipsnyje nurodoma, kad šeimos teisė reglamentuojama nacionaliniais teisės aktais. Tačiau ES gali leisti teisės aktus, susijusius su šeiminiu ir profesinio gyvenimo derinimu, ir socialiniai partneriai gali derėtis dėl susitarimų, kurie taps direktyvomis. Taip buvo sprendžiant vaiko priežiūros atostogų klausimą ir vykstant diskusijoms dėl nėštumo ir gimdymo atostogų trukmės. Be to, ES gali priimti teisės aktus, skirtus profesinei vyrų ir moterų lygybei užtikrinti, o tai neatskiriama bet kokios šeimos politikos dalis, taip pat, remiantis neseniai priimta Europos Komisijos vaiko teisių strategija, leisti teisės aktus, užtikrinančius vaiko teisių apsaugą ir raidos galimybes ⁽¹⁴⁾.

8.2 Strategijoje „Europa 2020“ užsibrėžto vyrų ir moterų užimtumo lygio tikslo pasiekti pavyks tik tuomet, jei kartu

⁽¹¹⁾ http://www.en.aenor.es/aenor/certificacion/resp_social/resp_efr.asp.

⁽¹²⁾ EESRK nuomonė dėl Geresnės nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų saugos ir sveikatos, OL C 277/102, 2009 11 17, 1.12 punktas.

⁽¹³⁾ EESRK nuomonė dėl Lyčių lygybės, ekonomikos augimo ir užimtumo lygio sąsajų, OL C 318/15, 2009 12 23, 4.2.6.2 punktas.

⁽¹⁴⁾ COM(367) galutinis.

bus vykdoma šeimos politika, kuri leis vyrams ir moterims dirbti ir auginti norimą skaičių vaikų, o šiuo metu daugumoje valstybių narių taip nėra.

8.3 Europos Sąjunga taip pat gali atlikti naudingą vaidmenį tiriant demografinę padėtį ir demografinius pokyčius visais geografiniais lygmenimis, vertinant šeimos politiką, įgyvendinamą tiek valstybės, tiek vietos valdžios institucijų lygmeniu, ir padėti valstybėms narėms keistis gerąja praktika.

8.4 Vokietijos pirmininkavimo metu sukurtas Europos aljansas už šeimą buvo numatęs sukurti observatoriją, bet jos iki šiol nėra.

8.5 Šiandien vadovaujant Europos Sąjungai vykdomas tam tikras skaičius su tuo susijusių iniciatyvų ir finansavimo programų:

— ekspertų grupė demografijos klausimams,

— Europos demografijos forumas,

— geriausios praktikos praktiniai seminarai,

— tinklas šeimos politikos klausimais,

— Europos aljanso už šeimą interneto portalas,

— regioniniai seminarai.

Visiems šiems veiksams finansuoti skirta apie 500 000 eurų, dar reikėtų paminėti mokslinių tyrimų projektą FAMILYPLAT-FORM, kuris jau baigiamas įgyvendinti, taip pat kitus mokslinių tyrimų projektus demografijos srityje, kurie susiję su šeimoms aktualiais klausimais, galiausiai – OECD šeimos duomenų bazę.

8.6 Būtų naudinga visas šias iniciatyvas sujungti ir joms vadovauti ar bent jas koordinuoti pavesti konkrečiam organui, kuris būtų įpareigotas nustatyti bendrą politiką ir nubrėžti veiksmų ir tyrimų gaires. Kadangi dabar nėra palankus metas kurti naujus nepriklausomus Europos Sąjungos organus, ši vadovavimo ir koordinavimo vaidmenį galėtų atlikti politiniu ir valdymo požiūriu – Europos Komisija, kuriai padėtų Europos aljansas už šeimą, o moksliniu požiūriu – Europos gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimo fondas, kuris kaip trišalė Europos Sąjungos agentūra šiuo atveju būtų ištis tinkamas pasirinkimas. Tinkamai koordinuojant visas Europos Sąjungos lygmeniu jau vykdomas iniciatyvas valstybėms narėms galėtų būti pasiūlyta išsami duomenų bazė. Be to, Europos aljansas už šeimą galėtų

plėtoti ryšius ir įgyvendinti bendrus veiksmus su socialinės politikos atvirojo koordinavimo metodo struktūromis. Šiuo metu vyksta Europos Komisijos ir suinteresuotųjų subjektų diskusija susijusiais klausimais.

8.7 Europos socialinis fondas ir Europos regioninės plėtros fondas jau prisidėjo kuriant šeimos politikos priemones kai kuriose valstybėse narėse. Reikėtų numatyti tolesnius tokio pobūdžio veiksmus. Šeimos politika taip pat turi tapti kovos su skurdu plano dalimi.

8.8 Laikantis tos pačios krypties, mokslinių tyrimų ir inovacijų programoje⁽¹⁵⁾ reikėtų numatyti finansavimą demografiniams tyrimams ir analizėms bei sociologijai, antropologijai ir filosofijai, kurios taip pat nagrinėja šeimos klausimus. Beje, derėtų atlikti vykdomos šeimos politikos veiksmingumo ir poveikio vertinimus. Atsižvelgiant į tai, pageidautina nesustabdyti FAMILYPLATFORM veiklos, būtų sustabdyt priešingai, ją reikėtų pratęsti, kaip to prašo visos su šeima susijusios asociacijos ir suinteresuotosios šalys.

8.9 Pageidautina, kad šeimoms atstovaujančios asociacijos dalyvautų formuojant šeimos politiką arba šeimoms poveikio turinčią politiką ir Europos Sąjungos, ir valstybių narių lygmeniu.

8.10 Visi europiečiai buvo arba yra šeimos – koks bebūtų tos šeimos likimas ar istorija ir kokia bebūtų bendra šeimų raida pastaraisiais dešimtmečiais – nariai. Nė vienas žmogus neatsirado iš niekur ir visos nuomonės apklausos rodo, kad ryšiai su šeima vis dar išlieka viena pagrindinių Europos piliečių vertybių. Taigi, Europos lygmeniu nustatoma daugelio sričių politika (laisvas asmenų judėjimas, užimtumas ir socialinė apsauga, aplinkos ir vartotojų apsauga, PVM tarifų nustatymas kūdikiams

skirtoms prekėms⁽¹⁶⁾, žiniasklaidos politika arba švietimo, kultūros ar socialinės programos) turi tiesioginio poveikio šeimų gyvenimui.

8.11 Todėl EESRK rekomenduoja laikytis horizontalaus požiūrio ir į šeimos aspektą atsižvelgti visų Europos sričių politikoje, visų pirma atliekant poveikio vertinimus, kurie nuo šiol privalomi kiekvieno Europos teisės akto atveju⁽¹⁷⁾, taip pat atliekant įvairiose srityse įgyvendinamos ir ketinamos reformuoti politikos vertinimą. Ispanijoje vandens išteklių riboti, taigi siekiant sumažinti jo vartojimą, buvo nustatytos kainos numatant, kad kuo daugiau kubų vandens sunaudota, tuo labiau jis brangsta. Ši sistema buvo labai nepalanki gausioms šeimoms, kadangi penkių asmenų šeima automatiškai suvartoja daugiau vandens negu viengungis arba vaikų neturinti šeima. Dėl šios sistemos buvo pateiktas ieškinyis ir galiausiai jos atsisakyta⁽¹⁸⁾. Todėl siekiant išvengti panašaus pobūdžio neigiamų pasekmių šeimoms, reikėtų, kad Europoje būtų reguliariai atliekami teisės aktų poveikio šeimoms vertinimai.

8.12 Be to, reikėtų pabrėžti, kad regioninė politika, investicijų ir mokymo, būsto ir užimtumo srityse įgyvendinama politika tarpusavyje labai susijusios, todėl ne vien tik šeimos politika *stricto sensu*, bet ir minėtose srityse įgyvendinama politika lemia tai, ar valstybė narė arba regionas taps patrauklus šeimoms ir jaunimui, ar bus sukurtos jiems palankios sąlygos, be to šiose srityse įgyvendinami veiksmai skatina bendrą nuolatinę demografinę raidą.

8.13 Komitetas tvirtai remia pasiūlymą 2014 m. metus paskelbti Europos šeimos metais ir paminėti JTO dvidešimtąją Tarptautinių šeimos metų sukaktį. Iš tiesų, visuomenės ateitį kurs būsimų kartų atstovai, kurie gimsta šeimose. Tačiau baigiant reikėtų atkreipti dėmesį, kad lemiamas veiksnys kurti šeimą – tai tikėjimas geresne ateitimi. Vyriausybės yra atsakingos už savo valdomos šalies žmonių vilčių pateisinimą. Čia slypi jų misijos kilnumas ir svarba.

2011 m. gegužės 4 d., Briuselis

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Staffan NILSSON

⁽¹⁵⁾ EESRK nuomonė dėl Šeimos ir demografinės raidos, OL C 161, 2007 7 13, p. 66, 4.5 punktas.

⁽¹⁶⁾ Komitetas yra pareiškęs nuomonę, kad reikia mažinti šį TVA, visų pirma taikomą kūdikių vystyklams. EESRK nuomonė „Skatinti kartų solidarumą“, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 4.7 punktas.

⁽¹⁷⁾ EESRK nuomonė „Skatinti kartų solidarumą“, OL C 120, 2008 5 16, p. 66, 4.8 punktas.

⁽¹⁸⁾ <http://sentencias.juridicas.com/docs/00285332.html>